

Nr B 250

Av fröken **Wetterström m. fl.**, *angående åtgärder för ungdomsbrottslighetens bekämpande.*

Utmärkande för äldre tiders samhällsreaktion gentemot individer som företagit brottsliga handlingar var dels ett ensidigt hävdande av samhällsmedlemmarnas rättmätiga krav på skydd mot just dessa brottsliga handlingar, dels åsikten att samhällets reaktion borde utgöra vedergällning, varvid hämnd mot den som begått brottet icke uteslöts. Dess bättre har efter hand denna sistnämnda uppfattning upphört och en humanare inställning gjort sig gällande, och under framför allt senare årtionden har strävandena att på olika sätt återföra den brottslige till ett normalt samhällsliv intensifierats.

Den allmänna utvecklingen på det kriminella området i Sverige har emellertid under senare tid visat en tyvärr allt tydligare tendens till ökad brottslighet och till allt svårare brott. Våldshandlingar av olika slag, såsom överfall, rån o. d., förekommer så gott som dagligen. Mest beklaglig är den stora omfattning, som ungdomsbrottsligheten fått. Därvid är det särskilt den omständigheten att brottsligheten nått allt längre och längre ner i åldrarna som inger stark oro.

Med fog inställer sig då frågan huruvida den påtalade utvecklingen är en följd av reaktionssystemets utformning. Ett generellt svar kan inte avges, men flera tecken tyder på att så är fallet. I det följande har vi sökt fästa uppmärksamheten på olika företeelser inom påföljdssystemet, som ger vid handen att det enligt vår uppfattning torde bli nödvändigt att gå fram efter delvis nya och hittills oprövade linjer, då det gäller samhällets reaktionsformer med avseende på ungdomsbrottsligheten.

Innan vi övergår till att närmare ange några av de i vårt tycke väsentligaste bristerna i det svenska reaktionssystemet samt framföra förslag till lösning av olika delproblem vill vi i sammanhanget ge plats för några ord om målsägandens ställning.

De ekonomiska konsekvenserna av den tilltagande brottsligheten drabbar i största utsträckning allmänheten. Målsägandena är de direkt utsatta, de som genom brott lider skada. Endast i begränsad utsträckning är det möjligt att, då det gäller egendomsbrott, försäkra sig häremot. Genom experimenten med t. ex. olika former av kriminalvård i frihet, med öppna anstalter och permissioner har målsägandenas krav på samhällets skydd mot

brottslighet i alltför ringa omfattning tillgodosetts. En tendens har kunnat förmärkas att i stället för att söka effektivisera ingripandena mot t. ex. biltjuvarna sätta in åtgärder mot målsägandena, mot bilföretag och bilägare. Dessa får på grund av föreskrifter om rattlös göra ekonomiska uppoffringar för att skydda sig mot den högre tjuvnadsnivå som samhället av allt att döma synes tolerera, eller i vart fall undviker att skarpt fördöma.

Vi är medvetna om de intressen som måste tillgodoses, dels att söka tillrättaföra den brottslige och dels att bereda den laglydige medborgaren ett rättsligt skydd mot övergrepp. Dessa intressen måste vara möjliga att förena i ett sunt reaktionssystem. I de olika förslag som framlägges i denna motion tror vi oss ha funnit vissa vägar att nå fram till detta mål. Vi har ansett det mest angelägna vara att utforma förslagen principiellt, varför försök till detaljutformning fått anstå.

Den villkorliga domen

Villkorlig dom såsom brottspåföljd har kommit att ges i stor omfattning. Lagstiftaren avsåg från början att villkorlig dom skulle ges i de fall, där det allmänna kunde sägas hysa ett visst förtroende för brottslingen, d. v. s. i enstaka fall, där den som begått brottet tidigare visat skötsamhet men fallit offer för en tillfällig brottslig impuls. Den generositet med vilken villkorlig dom numera användes jämväl vid upprepad brottslighet har emellertid medfört att den brottslige anser denna påföljd nära nog vara en rättighet, innebärande att man kan begå flera brottsliga handlingar innan en påtagligare reaktion blir följden.

Särskilt vanlig är den villkorliga domen vid bilstöld. I Sverige har kurvan för bilstölder ständigt stegrats, och antalet stulna bilar torde f. n. ligga mellan 25 och 30 tusen per år. Detta utgör en skrämmande illustration till hur respekt för lag och medmänniskors rätt trubbats av genom ett olämpligt reaktionssystem.

Åtalseftergiften

En liknande roll spelar också åtalseftergiften. Den rika omfattning i vilken sådan kommer till användning har lett till samma praktiska konsekvenser som en alltför generös tillämpning av villkorlig dom. Det är för mycket begärt att det växande antal ungdomar, som icke från början lärt sig respektera lagar och andra regler för samlevnaden i samhället, skall kunna förstå och respektera intentionerna bakom de — teoretiskt sett — humana reaktionsformerna.

Ungdomsvårdsskolor

Efter ett antal åtalseftergifter, slutligen åtföljda av åtal och sakerförklaring, händer det att den unge omhändertages på en ungdomsvårdsskola. Om han rymmer och under den självtagna permissionen begår ett eller flera brott blir den påtagliga påföljden i regel endast ett återförande till skolan eller — om plats kunnat beredas — överförande till annan skola. I vissa fall blir införande på sluten avdelning aktuellt.

Om den unge fyllt 18 år, då de nya brotten begås, inträder en ny behandlingsform, ungdomsfängelset, där minimitiden för frihetsberövandet är ett år. Vid 21 år tar de vanliga fängelserna vid med allt längre fängelsestraff, och som sista reaktionsform står förvaring.

Humant reaktionssystem eller ej?

Kan det vara »humant» att utsätta unga människor för ett dylikt reaktionssystem? Först bibringas de unga uppfattningen att samhället ej har makt eller — än värre — inte intresserar sig för att effektivt skydda sina medborgare. Därefter slår samhället till med kraft mot en människa vars moraliska motståndskraft så försvagats att den närmast kan anses obefintlig. Detta leder till att vi måste konstatera att det praktiska genomförandet av det svenska samhällets sätt att reagera mot brottslighet verkar i hög grad inhumant.

Positiva åtgärder

Det är ur alla parters — samhällets, målsägandens och den unge brottslingens — synvinkel angeläget att reaktionssystemet blir på alla punkter så effektivt som detta någonsin är möjligt. Enligt vår åsikt bör detta till icke obetydlig del kunna realiseras i enlighet med de följande förslag till åtgärder, vilka här lämnas utan pretentioner på slutgiltig utformning. Även andra åtgärder i liknande riktning kan givetvis finnas.

Specialanstalter för korttidsbehandling

Den största bristen när det gäller att sätta vårt reaktionssystem i praktisk tillämpning synes vara den relativa bristen på konkret innebörd. Påtagliga, kännbara åtgärder torde vara nödvändiga för att hos den unga lagbrytaren inskräpa den i och för sig självklara tesen att samhället inte tolererar ett brott mot dess regler. Detta innebär givetvis ej att åtalseftergift och villkorlig dom skulle försvinna. Med en tillämpning som ursprungligen förutsattes av lagstiftaren torde dessa reaktionsformer fortfarande ha viktiga uppgifter att fylla.

Efter maximalt en åtalseftergift eller en villkorlig dom bör, om den unge ej tar rättelse härav, friheten berövas honom snabbt och effektivt. Detta förutsätter att åtalet och domens verkställighet sker utan dröjsmål. Det kan vara nödvändigt att i högre grad än vad nu är fallet prioritera lagförändret av unga brottslingar eller att tillskapa särskilda ungdomsdomstolar för detta ändamål. Frihetsstraffet bör sedan avtjänas under en tid av högst tre månader på en anstalt som är avsedd uteslutande för ungdom. Förebilden för denna reaktionsform är det engelska »detention centre», som visat sig ha en positiv inverkan på ungdomsbrottslingar.

Man har i England haft samma problem som i vårt land. Man kom underfund med att många av dem som lagfördes kunde bibringas respekt inför lagen endast genom en relativt kännbar behandling. Det var kanske varken nödvändigt eller önskvärt att utsätta dem för det strängare straff som ungdomsfängelse (det engelska »Borstal») innebar. Man ansåg det föreliggande behov av en behandling med kort varaktighet, men som kändes och som var lämpad som påföljd på »mindre allvarliga» förbrytelser samt såsom korrektiv mot dem som inte respekterat en villkorlig dom. Den anstalt man sökte skapa skulle ge ett maximum av hårt arbete och ett minimum av förströelse. Det skulle vara en plats man inte önskade besöka flera gånger. Så tillkom s. k. »detention centre». Ungdom mellan 14 och 21 år kan sändas dit, och den genomsnittliga tid de tillbringar där är 3 månader.

Behandlingen syftar till att ge en kännbar påminnelse om att landets lagar är till för att lydas samt att medmänniskors rätt skall respekteras. Detta betyder dock *inte* att den unge brottslingen skall skrämmas till att handla laglydigt. Tvärt emot uppnås den eftersträfvade effekten endast om en välvald därför utbildad och personligt skickad personal samtidigt verkligen intresserar sig för den enskilde och anstränger sig att ställa begreppen till rätta för honom.

Vi anser att en dylik behandlingsform bör vara ett värdefullt tillskott i kampen mot utbredd ungdomsbrottslighet. Härigenom kan man på effektivt sätt göra klart för lagbrytaren — innan han hunnit bli mer förhärdad och det alltså kan vara för sent — vad de personliga konsekvenserna av hans handlingssätt länder till om han inte ställer sig lagar och regler till efterrättelse i framtiden. Den unge brottslingen kommer bort från det s. k. gänget, tvingas till ordnad livsföring och nyttigt arbete under en tidrymd som är tillräckligt lång för att i de flesta fall få honom att inse att brott inte lönar sig, men däremot icke så lång att han får svårt att anpassa sig till friheten igen. Behandlingsmetoden torde vara värd att övervägas. I nuvarande situation borde den fylla en viktig funktion.

Villkorlig dom i kombination med bötesstraff

Det torde ifrågasättas om icke den villkorliga domen borde kombineras med utdömande av böter, varigenom den brottslige i varje fall ekonomiskt får känna av sitt lagbrott. Man får inte förbise att det i vår tid synes vara böter som utövar den största verkan, speciellt när det gäller ungdomar. Bötesstraffet är en påtaglig realitet som verkar avskräckande i högre grad än en villkorlig dom. Även villkorlig dom kombinerad med ett kort frihetsberövande (arreststraff) torde kunna övervägas.

Svårare påföljd för rymning

Rymning från anstalt sker f. n. i betydande utsträckning. Påföljderna här för är inte ägnade att skapa respekt hos rymmaren. I all synnerhet framträder denna brist då *brott* begåtts under den självtagna permissionen. De otillräckliga disciplinära åtgärder som f. n. tillämpas kommer då tyvärr att för rymningen te sig som samhällets straff även för de brottsliga handlingarna, enär åtalseftergift mycket ofta användes under förutsättning att brottsligheten stannat vid sådana brott som kan sägas vara normala för ungdomsanstaltarnas klientel.

Det skulle säkert vara välbetänkt att föreskriva en konsekvent »degradering» — flyttning till annan anstalt medförande sämre förmåner och mindre möjligheter att företaga ny rymning. Det kan icke vara lyckligt att en ungdomsfångelseintern efter en eller flera rymningar återkommer till sina kamrater och i stort sett delar deras förmåner och friheter. Därtill kommer den demoraliserande verkan detta måste medföra på kamraterna.

Förutom det självklara motivet att skydda laglydiga medborgare mot förluster och obehag förorsakade av brottsliga handlingar begångna av sådan intern bör det helt naturligt vara av största vikt att för brottslingens egen skull göra rymning så litet lockande som möjligt.

Kontakt med samhället utanför anstalten under permission kan vara ett gott medel att uppnå syftet med anstaltsbehandlingen, nämligen att göra den intagne till duglig samhällsmedlem eller att främja hans anpassning därtill. Förutsättningen härför är att kontakten med samhället blir den riktiga. Så kan ske vid legal permission men inte vid rymning. Verkan blir härvid den rakt motsatta. Brottslingen knytes fastare vid brottsligheten och den brottsliga omgivningen. Detta motverkar i allra högsta grad det uppoffrande arbetet som anstaltspersonalen i vårt land i allmänhet nedlägger.

Resonemanget kan i det väsentliga överföras på de ungdomsbrottslingar som åtnjuter s. k. »kriminalvård i frihet». Med den omfattning som den villkorliga domen har fått är det inte ovanligt att den villkorligt dömda fortsätter sin brottsliga verksamhet utan att ha tagit alltför stort inryck

av samhällets reaktion. Det måste dessvärre sägas att dessa i frihet vårdade brottslingar starkt bidrager till brottslighetens nyrekrytering bland andra ungdomar.

Övervakningen

Både i utlandet och här hemma har det visat sig att övervakning icke kunnat göras tillräckligt verksam. Skälen härtill står naturligtvis att finna bl. a. i den alltför rikliga användningen av villkorlig dom m. m. Dessutom har övervakarnas antal varit för litet i förhållande till antalet personer att övervaka.

Det vore från många synpunkter av stort värde om övervakningen i vidare omfattning kunde ske genom att de frigivna eller villkorligt dömda placerades i rättänkande och goda hem där de genom omgivningens personliga exempel kan påverkas i positiv riktning. Härigenom skulle det måhända också vara möjligt att skilja de unga lagbrytarna från deras förutvarande miljö. Systemet med hemvård — som denna behandlingsform lämpligen kan kallas — torde med fördel även kunna användas då det gäller vanartig ungdom som varit föremål för barnavårdsnämnds ingripande.

Polismakten

I den nuvarande svåra situationen, där ungdomsbrottsligheten medför att stora krav ställs på bl. a. polismakten, bör det vara angeläget att inrikta dess verksamhet på de allra väsentligaste områdena. Vi vill här endast ange ett exempel på hur denna målsättning bör kunna förverkligas. Polisen bör erhålla myndighet att vid felparkering och andra ordningsföreseelser där enbart penningböter kan komma i fråga genast få uttaga dessa. Därigenom undgår polisen att offra tid på en mängd formalia, vilken tid i stället kan ägnas åt mera angelägna och ur samhällets synpunkt långt viktigare uppgifter.

Frågan om polisens förstärkning behöver vi här inte närmare gå in på då spørsmålet är föremål för utredning som snart väntas avge sitt betänkande.

Med stöd av ovanstående hemställes,

att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa om förslag till åtgärder för ungdomsbrottslighetens bekämpande efter de riktlinjer som angives i motionen.

Stockholm den 2 juli 1958

Karin Wetterström

Sven Svensson

Eva Karlsson

i Krokstorp

Dag R. Edlund

Carl-Wilh. Lothigius

Tage Magnusson

i Borås

Einar Setterberg

Folke Björkman

Hans Wachtmeister

Stina Wallerius

Ove Gansmoe